

4. Мовчан, Михайло. “Осмислення феномену самотності як проблеми суспільного буття особистості”. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2125/1/Movchan.pdf>

REFERENCES

1. Galych, Artem. The Wall in O. Irvanets' Dystopia “Rivne/Rovno (The Wall): Kind of a Novel”, *Actual problems of Slavic philology: linguistics and the study of literature, collected works*. Iss. XXIII, part 2 (2010): 289–296.
2. Irvanets, Oleksandr. *Rivne/Rovno (The Wall): Kind of a Novel*, Folio, Kharkiv, Ukraine, 2010
3. Melnik, Yaroslav. *The Distant Space*, Knyzhkovyi Klub “Klub Simeynogo Dozvillya”, Kharkiv, Ukraine, 2013
4. Movchan, Mykhaylo. The Comprehension of a Loneliness Phenomenon as a Problem of Social Being of a Human. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2125/1/Movchan.pdf>

УДК: 398.8 : 94 (477.7)

Я / МИ / ВОНИ В ІСТОРИЧНИХ ПІСНЯХ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНИЩИНИ

Павленко І. Я., д. філол. н., професор, Козленко Н. В., викладач

*Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

i.pawlenko2011@yandex.ua, student-v2014@yandex.ru

У статті на матеріалі записів історичних пісень, що увійшли до збірань І. Срезневського, Я. Новицького, Д. Яворницького та І. Бесараби, розглядається характер кореляції виконавця та героя, виділяється три типи персонажів історикопісенної спадщини Нижньої Наддніпрянищини, які визначаються як “я”, “ми”, “він”/“вони”, що дозволяє стверджувати про творення текстів у запорозькому середовищі та трансляції серед нащадків, котрі усвідомлювали зв'язок із степовим лицарством.

Ключові слова: історичні пісні, виконавець, герой, Нижня Наддніпрянищина, запорожці.

Я / МЫ / ОНИ В ИСТОРИЧЕСКИХ ПЕСНЯХ НИЖНЕГО ПОДНЕПРОВЬЯ

Павленко И. Я., д. филол. н., профессор, Козленко Н. В., преподаватель

*Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

В статье на материале записей, вошедших в сборники И. Срезневского, Я. Новицкого, Д. Яворницкого, И. Бессарабы, рассматривается характер корреляции исполнителя и героя, выделяется три типа персонажей историкопесенного наследия Нижнего Поднепровья, обозначаемых как “я”, “мы”, “он”/“они”, что позволяет утверждать, что тексты создавались запорожцами и транслировались в среде потомков, осознававших связь со степными рыцарями.

Ключевые слова: исторические песни, исполнитель, герой, Нижнее Поднепровье, запорожцы.

I / WE / THEY IN HISTORICAL SONGS OF THE LOVER DNEPER REGION

Pavlenko I. Ya., Kozlenko N. V.

*Zaporizhzhya National University
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine*

In the article “I / we / they in historical songs of the lover Dnieper region” written by I. Pavlenko and N. Kozlenko is considered the nature of correlation between singer and character and are highlighted three types of characters determined as “I”, “we”, “he”/“they”. The article is based on the material of the collections of I. Sreznevsky, J. Nowicki, D. Yavornytsky and I. Bessaraba. Materials, collected in the region during 19th century, are compared with historical songs of other regions of Ukraine, which are included in the collection of P. Lukashevich. Comparative analysis allows us to draw a conclusion that in the 30s of the 19th century in the songs about Zaporozhye, which

were popular beyond its limits, Zaporozhian Cossack were mentioned as “they”. In the songs of the studied region is frequent collective hero: unified military comradeship with what performers associate themselves. That’s why “we” is used as a synonym to “Zaporozhians”.

Individualized hero “I” is very rare and is typical for a character that hasn’t joined the troops or was excluded for some reason from the community. The “he” character is an individual who stands out from ambience for some reason: “the most glorious” (Sirko), the one who breaks the laws of comradeship (Nechay) or traitor (Sava Chalyj).

Historical and functional approach to regional song material allows us to assert that the songs were created by Zaporozhians and were transmitted among the descendants who felt the relation with steppe knights. That is why during the long period of time remained the identification of performers and characters, which was seen in the frequent use of “us”. In later recordings more frequent character is “Zaporozhians” or “our glorious Zaporozhians”.

Key words: historical songs, performer, character, the lover Dnieper region, Zaporozhians.

Історична пісня – один з найбільш відомих і водночас дискусійних жанрів східнослов’янського фольклору. Полеміка навколо неї точиться впродовж значного часу. Дискутується навіть питання про те, чи є історичні пісні окремим жанром [7; 17; 18; 19; 20; 21], а чи міжжанровою єдністю, тематичною групою текстів різних жанрів [1; 2; 3; 4; 6; 9; 16]. Згідно з теорією стадіального розвитку епосу, висловленою О. Веселовським, первинним відгуком на подію може бути ліро-епічна кантилена, яка у процесі багаторазової трансляції, переходу в інші покоління та соціальні групи, рухаючись у просторі та часі, поступово епізується [5], тому історичні пісні іноді розглядаються як відтворення перехідного процесу від пісень-хронік до пісенного історичного епосу [15].

Історичні пісні, записані на “запорозьких попелищах” (за визначенням Я. Новицького) [11, с. 3] від прямих нащадків степових лицарів, наочно демонструють, що у фольклорних історикопісенних творах про одну й ту саму відносно недавню подію, більш за те, навіть у варіантах одного твору, що побутують в одній місцевості, суб’єкт і об’єкт можуть ототожнюватися і вербалізуватися як “я” або “ми”, і розмежовуватися, тоді виконавець ніби виводить себе з внутрішнього світу твору і співає “про них” або “про нього”. І це не просто лексична заміна, оскільки зовні бачиться й подія, про яку йдеться у творі, іншими стають оцінки персонажів та часу.

Здавалося б незначні варіювання займенників приводять до роздумів над сутністю жанру, його походженням та внутрішнім світом творів, динамікою їх буття і характером функціонування у просторі та часі. Це питання способу творення пісень, характеру їх трансляції та розповсюдження, жанрової природи, виконавців та їх ставлення до минулого тощо.

Мета пропонованої статті – дослідження, способів номінації героя та динаміки її зміни в історичних піснях Нижньої Наддніпряни (передусім про Запорожжя та запорожців), записаних впродовж другої половини XIX – початку XX ст.

Для досягнення цієї мети вважаємо необхідним порівняння записів, зроблених на теренах історичного Запорожжя в останній третині XIX – на початку XX ст., тому обрані пісенні зібрання Я. Новицького [11; 14], Д. Яворницького [22; 23; 24], І. Бесараби [12], із матеріалами віддалених від Нижньої Наддніпряни українських регіонів, тому звернулися до збірника П. Лукашевича, створеного значно раніше [10]. Обрання саме цього матеріалу зумовлено тим, що П. А. Лукашевич записував пісні практично в той самий час, коли на Нижній Наддніпряни зустрічався з кобзарями і готував до друку перші випуски “Запорожской старины” І. Срезневський [8], – у першій половині 30-х років XIX ст.

Зіставлення текстів, що увійшли до одночасно виданих зібрань, засвідчують, що вже тоді (у першій третині XIX ст., тобто, через 50 – 60 років після знищення Січі) запорожці та запорозька спільнота в історичних піснях різних українських земель зображувалася по-різному. На теренах історичного Запорожжя як за часів фольклористичної роботи І. Срезневського, так і на межі XIX – XX ст., частим було своєрідне злиття виконавця твору та героя, і тому звучало “ми”, що зберігалося впродовж усього XIX ст., тоді як у записах П. А. Лукашевича вже зафіксовано відсторонене ставлення до степового лицарства, тому

запорожці – “вони”. І це характерно для пісень усіх українських регіонів, крім Низу Дніпрового.

Власне, в історичних піснях досліджуваного регіону, їх варіантах, що поширювалися на території історичного Запорожжя та поза її межами впродовж ХІХ ст., було фактично три героя. “Я” – козак-запорожець, “ми” – козацька спільнота, що сприймалася як монолітна, з єдиними думками, прагненнями і колективною долею, та “вони” або “запорожці”, “славні запорожці”, а в регіональній традиції (поза територією історичного Запорожжя фактично не фіксувалося) – “наші славні Запорожці”. Присвійний займенник “наші” вельми красномовний.

“Я” – знак виокремленості, у нижньонаддніпрянській історичній пісенності трапляється вкрай рідко і лише відносно особи, яка ще не є членом спільноти або якимось чином вийшла з неї, стала іншою.

Необхідно відзначити, що злиття об’єкту та суб’єкту притаманне ліриці, звичайно, й фольклорній, де думки й почуття ліричного героя сприймаються як рефлексія виконавця, якій, власне, вони тим чи іншим чином відповідають. Щодо історичних пісень, то традиційно вважається, що вони стосуються минулих подій і є формою збереження історичної пам’яті нащадками. Злиття наратора та героя свідчить про творення пісні у процесі події або при незначній епічній дистанції свідком або учасником події.

Особливо помітно зближення/злиття героя та виконавця історичних пісень Нижньої Наддніпрянщини при зіставленні з іншими історичними жанрами фольклору. Звичайно, передусім, з думою. Не вдаючись у проблеми жанрової специфіки дум, відзначимо тільки, що вони завжди орієнтовані на одноосібне (сольне) виконання, що не обмежує варіювання, дозволяє вільно оперувати текстом залежно від хисту кобзаря, умов виконання та особливостей аудиторії. Значна кількість думових сюжетів первинно пов’язана із запорозькою спільнотою. Водночас кобзар дистанціює себе від актантів. Герой – особа, що має ім’я, персоналізований. Кобзар (бандурист, виконавець твору) завжди на зовнішній щодо художнього часопростору думи позиції, а отже й герой – “він”, як, відповідно, “вони” – його товариші і його антагоністи. “Ми” як поєднання суб’єкта і об’єкта у творах цього жанру не існує:

“Ой на полі на Киліяньском,

На шляху на Ординьском:

То не ясный сокол літає, –

То козак Голота, сердечний, добрим конем гуляє ... “ [10, с. 49].

Специфіка історикопісенної традиції Нижньої Наддніпрянщини в наявності колективного героя, що сформувався у специфічній спільноті, яка позиціонувала себе як “ми”, звідси й поява відповідного героя історичних пісень: спочатку “ми”, що мають спільну долю, єдину аксіологію та переживання, потім “вони” як унікальна, неповторна спільнота. В історикопісенній спадщині регіону мало творів про осіб, скільки іманентно притаманним культурі Запорожжя було відчуття рівності.

Значна кількість записів засвідчує, що твори склалися в середовищі низового козацтва та відтворювали його світогляд і почуття, ставлення до спільноти та усвідомлення себе як одного з колективу. Тому часте вживання займенника “ми”:

“– Хоч ми будем, братці, канави копати,

А не будем салдацької одежі приймати;

Бо салдацькая одежа куца, ще й погана,

Нехай наша не загине запорозька слава” [11, с. 93 – 94].

Подібне злиття виконавців та колективного героя іноді трапляється у творах інших регіонів. Найближчі за характером ідентифікації наратора та персонажа до пісень про Запорожжя твори – зафіксовані в “червоній Русі” пісні про опришок, які склалися у відповідній спільноті, серед нащадків якої функціонували:

“На високої полонині народили рижки,
Да чи поїдем, пане браття, на весні в опришки?
А зробимо топорчики да с самої сталі,
Да не покличмо *ми* нікого, поїдьом-ко *ми* самі ...” [10, с. 135].

Загалом, у творах, що побутували в інших регіонах, “ми” трапляється вкрай рідко. Є відсторонене “вони”, але й це явище нечасте, оскільки вкрай рідко трапляється колективний герой. Частіше це – особа, а тому, звичайно, “він”.

На межі XIX – XX ст. нащадки запорожців співали багато пісень про руйнування Січі, у яких зберігся герой – “ми”. У записах Лукашевича вже на початку 30-х років – “вони”:

“Тече річка невеличка,
Підмиває кручі,
Заплакали запорожці
Від цариці йдучи.
Летіла бомба від Чорного моря,
Серед Січі впала,
Хоч пропали наші запорожці,
Не пропала їх слава” [10, с. 58].

У виконанні історичних пісень важливо не тільки актуалізувати закладену у творі історичну інформацію, а й довести наявність колективного знання пісні, що є засобом етнічної та культурної самоідентифікації особи та колективу виконавців, створення відчуття єдності, хоча б на рівні емоційному. Спільне знання засвідчує належність до однієї соціокультурної групи і допомагає відмежувати представників свого соціуму від “інших” або “чужих” [13].

Закріплення текстуальних зрушень відбувається за умови “погодження” з колективом (сприймають чи ні новації та погоджуються чи ні так співати), оскільки в разі неузгодженості спільне – хорове виконання стає неможливим. На теренах колишнього Запорожжя нащадки ще довго пам’ятали про те, чий вони діти (онуки, правнуки), тому й зберігали у піснях згадку про первинного творця та героя – “ми”. У інших регіонах, куди активно заносилися та де розповсюджувалися запорозькі твори, їх герой був “іншим”, не своїм або не зовсім своїм. Він міг ідеалізуватися або зображуватися більш-менш реалістично, але ніколи виконавці себе з ним або зі спільнотою не ототожнювали.

У піснях про Запорожжя “ми” може означати як героя, так і, що відбувається набагато рідше, свідка події. І цей свідок зазвичай вражений побаченим, тому й складає твір. І це також свідчення того, що тексти, які ми називаємо історичними піснями, – колишні пісні-хроніки, і “ми” в такому випадку також знак перебування у внутрішньому світі твору, а не поза ним, як це відбувається в історичних переказах, думках та у віддалених від події текстах власне історичних пісень.

“Гей, та *ми* думали, та *ми* ж думали,
Що то орли та із Січі вилітали,
Аж то військо та славне запорізьке
Та на Кримський шлях із Січі вилітало” [22, с. 651].

Хоч з плином часу та зміною середовища трансляторів з'являлося інше ставлення до минулого і його героїв, що породжувало відсторонене “вони” із негативними конотаціями.

На досліджуваній території пісні про осіб, про когось виокремленого з колективу, запорозької спільноти навіть у XIX столітті фіксувалися рідко. У цих творах герой одразу був “він”, а отже, дещо окремих, особливий, наділений непересічними рисами і власною долею. Поширеність творів про Саву Чалого, мабуть, мотивується нестандартністю його вчинків та життя, осмисленою виокремленістю, зрадою, що само по собі було рідкісним явищем. Він протиставив себе спільноті, і пам'ять про нього як свого, наділеного багатьма притаманними спільноті чеснотами, що перейшов на сторону ворога, надовго закріпилася в народній творчості. Але в кожному із зафіксованих варіантів це “він” з конотацією “чужий”.

Цікаві явища спостерігаються у записаних Д. Яворницьким від старих дідів піснях про Сірка. Це один з небагатьох історичних діячів, ідеалізований січовою спільнотою, визнаний “славним із славних”, тому в пісенних творах про нього є “він” – непересічна особа, та “ми” – Запорожжя, козаки, готові йти за своїм кошовим. У такому випадку “він” – найкраще уособлення всіх чеснот спільноти, втілення її ідеалу.

Виходячи з того, що навіть пісні про Сірка в період запису мали локальне поширення, хоч виконавці – діди з Капулівки – стверджували, що колись твори були широковідомими [23, с. 300], можна припустити: пісні про осіб на Нижній Наддніпрянщині в основному були втрачені, оскільки суперечили загальній ідеалізації спільноти, притаманній регіональній культурі XIX століття, хоч прозових творів – легенд та переказів про нього побутувало безліч ще в першій половині XX ст.

Водночас “він” – герой переважного масиву історичних пісень, зафіксованих в інших регіонах, та творах, що були запозичені з інших українських земель. За ним ніби спостерігають зі сторони і виконавець ніколи не ототожнює себе з персонажем.

У творах про героїв інших регіонів, які, відповідно, створені на місцях подій, – часте “ти”, відповідно до того, як було в первинних варіантах, коли твір складався про конкретну особу, що не була творцем пісні, а з певних причин вразила інших:

“Ой *ти*, Морозе, Морозенку, ой *ти* славний козаче,
За тобою, Морозенко, вся Україна плаче,
Ой не так тая Україна, ой як гордое військо ...” [10, с. 28].

У відомих записах пісень про цього героя Поділля поряд із проникливими риторичними зверненнями до нього на “ти” – оповідь про “нього”, людину, за вчинками якої спостерігають зовні. Такий погляд дозволяє подати панорамну картину події, що можна простежити і в різних записах творів про Нечая, Перебийноса, Палія та ін.

Отже, є “ти” і “він”/“вони” з виконавцем поза художнім світом твору. І це завжди нарація про те, що було з кимось. У деяких варіантах пісень про Морозенка згадуються й козаки, але відсутня свідомість належності виконавців до цього середовища. Це також “вони”:

“По тім боці запорожці покопали шанці” [10, с. 29].

У таких творах колективний герой – персонаж другорядний, на відміну від історикопісенної спадщини Запорожжя.

Отже, історична пісня твориться як безпосередня реакція на подію в тексті, який побутує в більш-менш стабільному, а отже і осмисленню події або діяльності героя нащадками у самостійні тексти не розгортається, тому й мотиви, що продукуються нащадками, в історичні пісні майже не потрапляють, **а це дає можливість на якийсь час закріпити “я” та “ми”, особливо, коли виконавець відчуває свою спорідненість із героям.**

Звичайно, текст і характер побутування твору значною мірою залежить від часу, змін у складі та характері історичної пам'яті, характеру середовища, що є носієм і транслятором фольклорної традиції, від характеру мислення цього середовища. Саме тому пісня, записана через декілька років після події, може суттєво відрізнятись від твору про ту саму подію або особу, записаного через декілька століть. І рівень історичного знання та усвідомлення минулого виконавцями значною мірою впливає на текст історичних пісень, що й відбивається у заміні “я” та “ми” на “вони”, на зміні ставлення до героя, звідки й негативна оцінка запорожців в одному з наведених уривків.

Характер вживання особових та присвійних займенників в історичних піснях Нижньої Наддніпрянщини дозволяє стверджувати, що авторами інваріантів творів були запорожці, зміна актантів пісень, відбита в займенниках “я” (“ми”) / “вони”, та зміна конотацій останнього зумовлена зростанням епічної дистанції та/або переходом твору в інше соціокультурне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азбелев С. Н. Исторические песни русских солдат / С. Н. Азбелев // Русская речь. – 2000. – № 1 (январь – февраль). – С. 95 – 104.
2. Азбелев С. Н. Русские исторически песни в иноэтническом контексте / С.Н. Азбелев // Русский фольклор. – Т. 12 : Межэтнические фольклорные связи. – СПб. : Наука, 1993. – С. 14 – 27.
3. Азбелев С. Н. Русские исторические песни / С. Н. Азбелев // Исторические песни / [сост., вст. ст., подг. текстов и коммент. С.Н. Азбелев]. – М. : Русская книга, 2001. – С. 5 – 32.
4. Березовський І. Народ про свою історію // Історичні пісні / [упор. текстів, вст. ст. і прим. І. П. Березовського. Ред. кол. М. П. Бажан та ін.]. – К. : Радянський письменник, 1970. – С. 5 – 26.
5. Веселовский А. Эпос (из авторских конспектов лекционных курсов 1881 – 1882 и 1884 – 1885 гг.) / А. Н. Веселовский // Веселовский А. Избранное. На пути к исторической поэтике. – М. : Автокнига, 2010. – С. 507 – 520.
6. Грица С. Украинская песенная эпика : монография / София Грица. – М. : Советский композитор, 1990. – 262 с.
7. Грица С. Й., Дей О. І. Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі / С. Й Грица, О. І. Дей // VI Міжнародний з'їзд славістів. Доповіді радянської делегації на VI Міжнародному з'їзді славістів (Прага, серпень 1968). – К. : Наукова думка, 1968. – 38 с.
8. Срезневский И.И. Запорожская старина / [Сост., публ. и предисл.: И. С[резневский]]. - Харьков : Унив. тип., 1833-1838. – Ч.1. – Харьков, 1833 – 162 с. ; Ч. 2. 1.– Харьков, 1834. – 85 с.; Ч. 2.2. – Харьков, 1835 – 166 с.; Ч.3. – Харьков, 1838. – 166 с.
9. Кравцов Н. И. Проблемы славянского фольклора / Н. И. Кравцов. – М. : Наука, 1975. – 359 с.
10. Лукашевич П. А. Малороссийские и червонорусские думы и песни / П. А. Лукашевич. – Сп-б. : В типографии Эдуарда Праца и К., 1836. – 172 с.
11. Малорусские песни, преимущественно исторические, собранные Я. П. Новицким в Екатеринославской губернии в 1874 – 1894 гг. // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Т. 6 : Труды педагогического отдела. – Выпуск 2. – Харьков, 1894. – 112 с.
12. Материалы для этнографии Херсонской губернии: [собрал И. В. Бессараба]. – Петроград : Типография Имперской Академии наук, 1916. – 568 с.

13. Николаев О. Р. Почему мы не поем “русские народне” песни до конца (о некоторых механизмах трансляции русской песенной традиции) [Электронный ресурс] / О.Р. Николаев. – Режим доступа: <http://www.rutenia.ru-folklore-nikolaew1/htm>
14. Новицкий Я. П. Малороссийские исторические песни, собранные в Екатеринославщине 1874-1903 гг. / Я. П. Новицкий // *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии* / [под ред. А. С. Синявского]. – Екатеринослав, 1908. – Вып. 4. – С. 131-257.
15. Павленко І.Я. Жанрова специфіка історичних пісень / І. Я. Павленко // *Актуальні проблеми слов'янської філології*. – Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект – Поліграф”, 2008. – Вип. XVIII : Лінгвістика і літературознавство. – С. 415 – 420.
16. Пропп В. Я. Поэтика фольклора : собрание трудов / Владимир Пропп / [сост., предисл. и комм. А. Н. Мартынова]. – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с.
17. Путилов Б. Н. Русский историко-песенный фольклор XIII-XVI веков / Б. Н. Путилов. – М. ; Л. : Изд-во Акад. наук СССР [Ленингр. отд-ние], 1960. – 300 с.
18. Путилов Б. Н. Русская народная песня у гребенских казаков / Б.Н. Путилов // *Песни гребенских казаков* / [публ. текстов, вст. ст. и коммент. Б.Н. Путилова]. – Грозный : Грозненское областное издательство, 1946. – С. 11 – 56.
19. Соколова В. К. О некоторых особенностях развития историко-песенного фольклора у славянских народов / В. К. Соколова // *История, фольклор, искусство славянских народов*. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 472 – 489.
20. Соколова В. К. Русские исторические песни XVI-XVIII вв. / В.К. Соколова. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1960. – 330 с.
21. Шумада Н. С. Сучасна пісенність слов'янських народів / Н. С. Шумада. – К. : Наукова думка, 1981. – 263 с.
22. Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878-1905 гг. / Д. И. Эварницкий. – Екатеринослав : Тип. Губ. земства, 1906. – XL, 772, III с.
23. Эварницкий Д. И. По следам запорожцев : [очерки и рассказы] / Д. И. Эварницкий. – СПб. : Типо-лит. и Фотот. П. И. Бабкина, 1898. – 324 с.
24. Эварницкий Д.И. (Д. И. Яворницкий) Запорожье в остатках старины и преданиях народа / [упорядк., текстолог. інтерпретація, передмова М. М. Олійник-Шубравської]. – Ч. 1, 2. – К. : Веселка, 1995. – 447 с.

REFERENCES

1. Азбелев, Сергей. “Исторические песни русских солдат” *Русская речь* 1(январь – февраль) (2000): 95-104.
2. Азбелев, Сергей. “Русские исторические песни в иноэтническом контексте”. В *Русский фольклор*, Т. 12, “*Межэтнические фольклорные связи*.”, 14-27. Санкт-Петербург: Наука, 1993.
3. Азбелев, Сергей. “Русские исторические песни”. В *Исторические песни*, сост., вст. ст., подг. текстов и коммент. Сергей Азбелев, 5-32. Москва: Русская книга, 2001.
4. Березовський, Іван. “Народ про свою історію”. В *Історичні пісні*, упор. текстів, вст. ст. і прим. Івана Березовського; ред. кол. М. П. Бажан та ін., 5-26. Київ: Радянський письменник, 1970.
5. Веселовский, Александр. “Эпос (из авторских конспектов лекционных курсов 1881 – 1882 и 1884 – 1885 гг.)”. В *Избранное. На пути к исторической поэтике*, 507-520. Москва: Автокнига, 2010.
6. Грица, Софья. *Украинская песенная этика*. Москва: Советский композитор, 1990.
7. Грица, Софія та Олексій Дей. “Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі.” *Доповіді радянської делегації на VI Міжнародному з'їзді славістів*, Прага, Серпень, 1968.
8. Срезневский, Измаил. *Запорожская старина*. 3 ч. Харьков: Унив. тип., 1833-1838.
9. Кравцов, Николай. *Проблемы славянского фольклора*. Москва: Наука, 1975.

10. Лукашевич, Платон. *Малороссийские и червонорусские думы и песни*. Санкт-Петербург: В типографии Эдуарда Праца и К., 1836.
11. “Малорусские песни, преимущественно исторические, собранные Я. П. Новицким в Екатеринославской губернии в 1874 – 1894 гг.” В *Сборник Харьковского историко-филологического общества*. Т. 6, “Труды педагогического отдела.”, Вып. 2. Харьков, 1894.
12. *Материалы для этнографии Херсонской губернии*. Собрал Иван Бессараба. Петроград: Типография Имперской Академии наук, 1916.
13. Николаев, О. “Почему мы не поем “русские народные” песни до конца (о некоторых механизмах трансляции русской песенной традиции).” Rutenia.ru. Февраль 3, 2017. <http://www.rutenia.ru-folklore-nikolaew1/htm>
14. Новицкий, Яков. “Малороссийские исторические песни, собранные в Екатеринославщине 1874-1903 гг.” В *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*, под ред. Антипа Синяевского, Вып. 4, 131-257. Екатеринослав, 1908.
15. Павленко, Ирина. “Жанрова специфіка історичних пісень” *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Вип. XVIII. “Лінгвістика і літературознавство.”, 415-420. Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект – Поліграф”, 2008.
16. Пропп, Владимир. *Поэтика фольклора: собрание трудов*. Москва: Лабиринт, 1998.
17. Путилов, Борис. *Русский историко-песенный фольклор XIII-XVI веков*. Москва; Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР [Ленингр. отд-ние], 1960.
18. Путилов, Борис. “Русская народная песня у гребенских казаков”. В *Песни гребенских казаков*, публ. текстов, вст. ст. и коммент. Бориса Путилова, 11-56. Грозный: Грозненское областное издательство, 1946.
19. Соколова, Вера. “О некоторых особенностях развития историко-песенного фольклора у славянских народов”. В *История, фольклор, искусство славянских народов*, 472-489.– М. : Изд-во АН СССР, 1963.
20. Соколова, Вера. *Русские исторические песни XVI-XVIII вв.* Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1960.
21. Шумада, Наталия. *Сучасна пісенність слов'янських народів*. Київ: Наукова думка, 1981.
22. Эварницкий, Дмитрий. *Малороссийские народные песни, собранные в 1878-1905 гг.* Екатеринослав: Тип. Губ. земства, 1906.
23. Эварницкий, Дмитрий. *По следам запорожцев: очерки и рассказы*. Санкт-Петербург: Типо-лит. и Фотот. П. И. Бабкина, 1898.
24. Эварницкий, Дмитрий (Дмитрий Яворницкий). *Запорожье в остатках старины и преданиях народа*. Упорядк., текстолог. інтерпретація, передмова М. М. Олійник-Шубравської. Ч. 1, 2. Київ: Веселка, 1995.

УДК 821. 161

ІВАН МАНЖУРА ЯК ДОСЛІДНИК ГОНЧАРСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ

Рахно К. Ю., д. іст. н., старший науковий співробітник;
провідний науковий співробітник

*Інститут керамології – відділення Інституту народознавства Національної академії наук
України; Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному
вул. Василя Кричевського, 102, с. Опішне, Зіньківський район, Полтавська область, Україна*

krakhno@ukr.net

Стаття присвячена гончарському фольклору Катеринославщини в записях Івана Манжури. Фольклорні матеріали Манжури допомагають повніше осягнути образ гончаря у народній творчості українців, простежити його зв'язки з архаїчними світоглядними уявленнями.

Ключові слова: керамологія, гончарство, українці, Катеринославщина, Іван Манжура, фольклор.